

NEMIROVICI-DANCENKO, DRAMATURG ȘI PROZATOR *

Numele lui Nemirovici-Dancenکو e foarte bine cunoscut pretutindeni, fiind organic asociat, pe planul întemeierii și dezvoltării Teatrului de Artă din Moscova, cu acela al marelui Stanislavski. Articolele, scrierile, convorbirile lui în domeniul artei teatrale s-au publicat în mai multe reviste, constituind un îndreptar de încontestabilă utilitate pentru slujitorii scenei contemporane. Detaliile legate de munca sa regizorală, culese de discipoli, au fost și ele adunate în volume, care au devenit lucrări de căpătâi pentru actori și directori de scenă. Pomenind desore calitățile sale deosebite de om de teatru, batem la ușă larg deschise. Fiindcă nu mai descoperim nimănui nici o taină amintind că Nemirovici-Dancenکو este una dintre figurile cele mai însemnate ale mișcării teatrale contemporane, unul din ctitorii artei spectaculo-gice realist-socialiste.

Volumul pe care îl avem însă în față înscrie pe frontispiciu numele celui mai apropiat colaborator al lui Stanislavski, lăsând să figureze dedesubt un titlu plin de făgăduințe: *Povestiri și piese*. L-am parcurs cu legitima nerăbdare, încercând să descoperim cât de izbutite sînt încercările întru literatură ale dramaturgului și prozatorului amator.

Scrise în ultimul deceniu al veacului nouăsprezece, *Revizia guvernatorului* și *Drama de dincolo de scenă* — lucrări în proză —, *O afacere nouă* sau *Prețul vieții* — piese de teatru —, au o evidentă orientare realist-critică. Fie că e vorba de nobilime și funcționarime (*Revizia guvernatorului*, *O afacere nouă*), fie că e vorba de burghezie, negustorime (*Prețul vieții*), autorul nu le amnistiază niciodată, deslușindu-le substanța, decrepitudinea morală și rolul nefast în societatea vremii. În același timp, este evidentă simpatia sa, manifestată activ, convingător, pentru țără-

nimea obidită (*Revizia guvernatorului*), pentru bieții actori provinciali, cărora autocratia țaristă le-a rezervat în exclusivitate o mizeră condiție morală și materială (*Drama de dincolo de scenă*).

Urmărind opera literară a lui Nemirovici-Dancenکو, identificăm cu relativă ușurință influențele creatoare ale lui Ostrovski și Cehov, unitatea de vederi umaniste și direcția critică comună, prezente în scrierile acestor trei reprezentanți ai marilor literaturi ruse. Lumea teatrului din *Drama de dincolo de scenă*, de pildă, are uneori rezonanță asemănătoare cu oameni și situații din *Pădurea* lui Ostrovski. Tot așa cum micul funcționar Dumcîn — din *Revizia guvernatorului* —, inadapabilul în natură sensibil și cam abulic, găsește nenumărați tovarăși de viață și dezamăgire în celebra galerie de personaje cehoviene.

Identitatea de preocupări, de climat psihologic și de stil general chiar, citeodată, nu-l așează însă pe Nemirovici-Dancenکو în rîndul epigonilor lui Cehov și Ostrovski. Scrisul său poartă pecetea originalității, a talentului, care nu-și îngăduie niciodată să se confunde cu imitația.

Așa, de pildă, nuvela mai mărioasă, *Revizia guvernatorului*, e o adevărată perlă literară. Povestea e simplă și întilnită, la coordonate apropiate, de mai multe ori în literatura rusă. Se anunță inspecția guvernatorului. Peste tot se fac preparative febrile. O soție zeloasă constată neliniștea tovarășului ei de viață, șef de zemstvă, și întreprinde tot ce-i stă în putință — prin relații, intervenții, rugăminți — ca să-l salveze slujba și situația socială. Soțul ei, Dumcîn, a păcătuit față de autoritate, protejind o seamă de țărani necăjiți, care nu puteau plăti niște noi dări, inventate de fantezia, neobosită pe această linie, a unor sirguitori funcționari țariști. Dumcîn e totuși iertat grație umilințelor la care a fost supus soața sa, Lidia Ar-tiomovna, care a făcut plecăciuni în stînga și în dreapta. Numai că Dumcîn nu e satisfăcut. El își dă seama de inutilitatea oricărui efort onest. Nu are forța să lupte, nu are un temperament de luptător și nici

* Vl. I. Nemirovici-Dancenکو: *Povestiri și piese*, Editura de Stat pentru literatură, Moscova, 1958.

nu distinge prea limpede obiectivele autentice ale luptei. Și se lasă pradă ispitelor apei pașnice care curge prin apropiere, punându-și capăt zilelor.

Pe această canava de evenimente, depănate într-un spațiu relativ restrins, se profilează o serie de foarte interesante siluete umane. Autorul portretează cu dibăcie, folosindu-se de observații lăconice, susceptibile însă să dea măsura *oamenilor*. Alcătuită din diverse mici episoade, nuvela nu cunoaște personaje episoadice. Dramaturgul slujește aici cu credință pe prozator, descifrând fiecare sinuozitate sufletească a eroilor, sugerindu-le sau relatându-le preistoria, descoperindu-le esența în acțiune. Remarcabilă rămâne prezența țărănimii care, cu toate că apare destul de rar, domină de multe ori acțiunea, condiționând comportarea personajelor din altă lume decît a lor. Orientarea realist-critică a lucrării transpare astfel în numai prin intermediul stigmatizării directe a unor reprezentanți ai nobilimii, ai înaltei funcționării, ci și prin cvasipermanenta confruntare indirectă cu victimele lor — umilii funcționari și mai cu seamă țărani obidiți, fără nici un fel de scrupule.

Puterea de sugestie a atmosferei triste (sublimate prin contrast de petecerele și insolenta lipsă de griji a favorizaților unei soarte mai mult decît nedrepte), subtila analiză psihologică cu ferme implicații sociale, judicioasa compoziție care prinde ca într-o fină pînă de pălânjen micile episoade și marile explicații — dau contururile pline de grație și capacitate de convingere a acestei foarte interesante lucrări literare.

Există momente fermecătoare și în *Drama de dincolo de scenă*, care își imprumută tema din experiența foarte temeinică a omului de teatru Nemirovici-Dancenکو. Pasajele lirice ale tinerilor actori Ramenskaia și Luțkoi evocă tot ce a avut mai bun lumea teatrului provincial rusec din acea vreme. Autorul nu vrea însă să amnistieze întreaga tagmă actoricească; și își manifestă dezaprobarea în raport cu slujitorii ai scenei de formație cabotină — ca Ramenski —, față de rătăciți întimplător într-o ale teatrului, ca Perevalov, Kliucikov, Belesov. Drama de dincolo de scenă nu trebuie confundată cu frământările amoroase ale Ramenskaiei pe care o solicită fostul soț, pe care o dorește avocatul infatuat și pasămite iubitor de artă, Krasavțev, pe care o iubește tînărul actor Luțkoi. Aceste complicații dispar pînă la urmă și Ramenskaia rămîne să slujească scenei și dragostei adevărate, cu Luțkoi. Drama de

dincolo de scenă este aceea a tuturor actorilor din carte, a majorității lor zdrobitoare din viața vremii, care, flămînzi, istoviți, joacă cu mai mult sau mai puțin talent, neizbutind să-și câștige nici bucata de piine, nici un dram de considerație din partea publicului filistin.

Lucrarea se citește cu mult interes, nu numai fiindcă comunică taine din lumea culiselor, ci mai cu seamă fiindcă aduce în dezbaterile problemele destul de însemnate ale vremii și *oameni* adevărați, izestrați cu calitate și slăbiciuni omeștești.

Dacă în *Revizia guvernatorului* dramaturgul împrumută unele mijloace artistice eficiente prozatorului, dacă în *Drama de dincolo de scenă* omul de teatru împrumută din experiența sa o temă nuvelistului, în piesele scrise de Nemirovici-Dancenکو nu se mai operează asemenea transferuri, practica regizorului confundându-se adesea cu necesitățile scrisului dramatic.

O *afacere nouă* cheamă în memorie, în general, dramaturgia chehaviană, în special *Livada de vișini*. Comedia aceasta aduce în scenă, în plan satiric, nobili scăpătați — Stolțovii — și burghezi, neguștorii căpătuți — Kalguevii —, incurcați într-o afacere cu niște zăcăminte de cărbuni. Lucrurile se complică treptat, ca să sfirșească pînă la capăt cu bine. Pretextul acestor complicații, cuprinse în logica dramatică, îi înlesnește autorului prezentarea nuanțată, critică, a unui peisaj uman variat. Nemirovici-Dancenکو izbutește aici o arhitectonică armonioasă a piesei, în care nu lipsesc surprizele proprii genului, situațiile pline de haz, solidele caractere comice. El se dovedește a fi și aici, ca și în proză, un admirabil portretist, care, fie că pictează în pastă groasă, fie că desenează cu linii suple, discrete, obține aceeași pregnanță a profilurilor sufletești.

Plină de o substanță psihologică densă, cu ample implicații etice, este drama *Prețul vieții*, care își ancorează acțiunea în familia burgheză Demurin, roasă de indiferență față de oameni, de meschinărie, de egoism. Anna, soția tînără a fabricantului Demurin, nu-și găsește locul în această familie, care a abandonat cu dezinvoltură orice valori morale, în dorința de a nu se lăsa incomodată. În disperare de cauză, Anna se apropie de tînărul tehnician Morskoj, care se dovedește nemulțumit de așezarea vieții, dar incapabil de a desluși vreo posibilitate de ieșire din impas. Sinuciderea lui Morskoj și identificarea legăturii pe care a avut-o cu acest tînăr, o fac pe Anna să ajungă și ea în pragul disperării.

Aici intervine o inconsecvență a autorului. Prima parte a piesei impresionează

prin atmosfera unei gorkiană (anumite momente fiind destul de asemănătoare cu cele din *Dușmanii* sau *Cei din urmă*), care demonstrează poziția net critică a scriitorului față de lumea „morală” a burgheziei, față de iremediabila ei decrepitudine. Și totuși, după sinuciderea lui Morskoi, Anna pare să se împacă cu soțul, care a început s-o... înțelege. E evident că lumea lui Demurin nu poate să-i făgăduiască Annei eliberarea din gravul impas psihic, moral, în care se împacă, nu poate să-i ofere nici o soluție pe deplin valabilă. De aceea, finalul precipitat al piesei convînge mult mai puțin decît excelența ei expoziție și substanțiala angajare a personajelor în drumul spre deznodămint.

Cu toată această inconsecvență, piesa cuprinde, mai cu seamă în prima ei parte, evidente valori, materializate în vibrante inonații tragice, în iscusite situații scenice și temeinice operații de introspecție în universul de gândire și simțire al eroilor. Aceste virtuți artistice sînt întim legate de axul vehemente critice la adresa burgheziei, manifest în primele acte ale piesei.

* * *

Expunerea sumară a două povestiri și a două piese nu e de natură să reconstituie imaginea unui scriitor. Cu atît mai mult, cu cît este vorba despre „fratele meu mai mare intru scris” (cum îl numea în 1900 Gorki pe Nemirovici-Dancenko), „despre dramaturgul cunoscut în care unii vedeau pe urmașul lui Ostrovski” (cum menționa Stanislavski în raport cu colaboratorul său apropiat). Lectura operelor mai importante ale lui Nemirovici-Dancenko indică în orice caz o sumă de calități, care nu se lasă ignorate în dramaturgia și pro-

za sa. Direcția realist-critică, consonantă cu cele mai înaintate și valoroase personalități și lucrări literare rusești ale vremii, a generat supremele virtuți ale pieselor și nuvelor sale. Fin analist, el nu și-a exersat darul pe linia exagerărilor psihologice, descifrînd întotdeauna cu grijă legăturile sociale ale frământărilor sufletești proprii eroilor săi. Inzestrat portretist, el nu s-a amuzat făcînd simple desene după natură, ci le-a conexas mereu cu peisajul uman al vremii, cu imaginea panoramică a societății rusești de la sfîrșitul veacului trecut. Dispunînd de o mare încredințare în materie de compoziție, el a preferat arhitectonicii grațioase, dar lipsite de semnificație, așezarea chibzuită a acțiunii pentru slujirea cît mai eficientă a adevărului. Stilist subtil, el nu s-a lăsat ispitit de metafore răsunătoare, de comparații absoconse, de ornamente inutile, cău-tînd cu perseverență modalitatea cea mai potrivită de expresie a gândului, a tendințelor majore ale operei, a „supraproblemei” (ca să ne exprimăm în termeni stanislavskiieni).

Fără îndoială că Nemirovici-Dancenko, independent de marile sale calități pe tărîmul scrisului, nu poate fi comparat de la egal la egal cu Cehov și Ostrovski, cu Tolstoi și Dostoievski, nu poate fi așezat fără efort în galeria genilor incomparabilei literaturi ruse. În orice caz, însă, el nu rămîne, așa cum eram dispuși să credem inițial, un prozator și dramaturg amator. Opera sa literară confirmă existența unui scriitor autentic, care dublează cu cinste pe marele om de teatru, ce și-a înscris, fără drept de dubiu, numele în rîndul marilor personalități ale culturii contemporane.

Horia Deleanu

